

32

נתיב משה

מאמר מחקרי על משפט הנשים
באמונה

הוצאת והדפוס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י היים תשס"ט

מ א ת י

זעירא דמן חבריא
משה הקטן שלמון מחוסט
רב בעדת מהורדאששין בחבל הערבה יעא

בשנת אתה סתר לי לפיק

מחיר המחברת עטרה להתגדל בה

Wien 1899.

Druck von Moritz Knöpfmacher.

מחברתי

לכי נא, מנחה את שלהה לאות ידידות כבוד ויקר
לאיש המודות אשר כארזים נבהו וחסון הוא כאלונים.

הרב הגאון מוהר"ר משה המכנה ד"ר בלאך ג"י.

מורה המורים בבית חנוך הרבנים בעיר
בודאפעשט הבירה יע"א.

אשר שעריו כשלג לבנים וזאת קומתו דמתה לתמר,
מה תמר זו נאה במראיה וכל פירותיה נאים ומתוקים כך
וכולי. יואל אלקה יחייהו ויאושר בארץ דרכו כנפשו ונפש
מוקירו מקיר לב

המחבר.

דבר אל הקוראים.

לא האהבה אל החדשות הגיעתני וגם לא ההסין לעשות לי שם בארץ נתן את העט בידי להכיר את המהכרת הזאת, אשר אני נוהן לפניכם היום, כי הגה זקנתי ושבת, גם אהבתי, גם שנאתי וגם קנאתי כבר אבדה, ושם הוא „אדוי יפת הגדול“ — כי אם ישבר בת עמי, אשר ראיתיה ודנה היא פרועה ופרומה לעיני כל מנדיה והרשת מזורה להנלה בכל עבר ופנה. יחרפה לפנים רדילה כאשת הרמה, ובטסתרים יכינו לה אורב לצודה בהרמס, באמרים כל היום, הן בנות ישראל „הפקר“ הגה כבהמות שר, בסוד עמן לא תחדנה ואלקיהם גם הוא ינעל בן, כי יחקן מעליו ולא תבאנה בקהל לו. ונשים דעתן אינה קלה עליהן, אבל במשפט תבאנה עם לבן, והנה הוא באמנה ייק מכל ואנוש, ומי ידענו אם תלכנה אל אשר תמצאנה לבקש מנוח והשקט ליוהן, הפועם בקרבן כחולם פעם. לכן תרתי אני בלבי להפיש בספרתנו אחרי מוצא הרפת האשה, מאין תבא, ומי ולמה שמה לנספה בלא משפט. אם יש לאל יד להשיב את הדברים הלק בחלק על מונם כאשר היו בתחלה, או לנצה תאכל הרף. ועתה את אשר מצאתי בעניי כה אשום נגר אחי ה“י. אחלי תנו נא לבכם אל דברי ודעו וראו מה תעשו להימין או להשמאיל, כי לא אדם הגני הבא בכשיל וכילמות להלום, כי אם שואל ומבקש, כאיש אשר אין יוח בו וכל דברו רק הד הרים, ובכך חסד הפצתי ולא חסד, כי ימהר יחסדני יזומע בלי דעת, ודוה זה שלום.

נשלם ההכיר פה טהיידאשין יע"א, בהבל הערבה, ביום אבל אמי מורת הצנועה במעשיה מרת יענטא מי"ע והוא יום ד' כסלו לשנת
אתה סת"ל לי לפ"ק.

ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי ואכל מן העץ (א).
(בראשית נ"יב). תניא היה ר"מ אומר (ב) חייב אדם לברך שלש
ברכות בכל יום, אלו הן, שעשני ישראל, שלא עשני אשה (ג), שלא
עשני בור (מנחות מ"ג ע"ב). —

האשה אשר נתן עמנו אלהים פה בחלד (ד) "תיומה" נראה
לדעת אחד קדמונינו נוח הגמט, כיום ברא ה' אלהים אדם על הארץ,
לכן תורה אחת ומשפט אחד לה עמו, ואף כי אחרי הסדרם והיו

(א) לפי פשטן של הדברים נראה שאדם רצה להציל עצמו בנפש חיה
אשתו, נלל את האבן מעליו ושמה על שכם עורו. ולפי קשה מדוע לא ילפי חז"ל
מהכא שאין טוענין למסית, דהוה לה למוכר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי
שומעין (עין סנהדרין כ"ט ע"ב). וא"ל שהאשה אין בטבעה להציל עצמה בנפש
בעלה או בניה. אכן חז"ל בשיטתן קיימו שאמרו (ביר י"ט) איר ביב ואכלתי אין
כתיב כאן אלא ואכל, אכלתי ואכל. מי לדבריהם שאמר אדם אין אני תוהא על
מה שעשיתי אלא שאני אוכל עוד. וא"כ לא רצה כלל לחפות על עצמו. וזה מתאים
למה שאמרו ז"ל (סנהדרין ל"ח ע"ב) אדם הראשון צדוק היה ע"ש.

(ב) ר"מ תלמידו של ר"ע היה וחי אחרי אשר כבר ירדה האשה מכבוד
גם אחרע ב"י מילתא באחתי (ע"י ע"ז יח ע"ב). ועיין סה"ד אות מ"ים שהביא
מעשה נורא ממה שקרה לר"מ עם אושפזיכתי וד"ל. והנה זה נכון היה בימים
ההם ובעת ההיא אשר כל בני האדם יושבי חשך וצלמות היו, הסלך והמלכה לא
ידעו לברך בהמ"ז (ברכות מ"ח ע"א) ובין המדות שבת"ח מנו גם שידעו לכתוב,
ומפרש רש"י ז"ל שידעו לחתום שטם אכ ישבו בד"ן או לעדות (חולין ט' ע"א)
ואם באנשים ות"ח כן, האשה כה היא באותן הימים. אבל בימינו אלה שהנשים
רובן יודעות להתפלל ולברך, לקרות ולכתוב ולחתום את שמן, אפשר שאפילו ר"מ
דחיש למועטא (חולין ו' ע"א) יודה שהיא ברכה שאינה צריכה וד"ל.

(ג) ע"י בתוספתא פ"ו דברכות שם הגרמא ר"א ג' ברכות וכולי. כותי כל
כותים באין נגדו כתיבו, אשה אין אשה חייבת במצות, בור שאין בור יח ולא ע"ה
חסיד.

(ד) ע"י ברכות ס"א ע"א דא"ר"י ביא דו פרצופין ברא הקב"ה כאדם הראשון
שנאמר (ההלים קל"ט) אהור וקדם צרחני ע"י"ש.

לאחרים, כי עזר הוא כנגדו (ה). למלאות חסרונו אשר יחסר לו. ואם לו הנדולה והגבורה, לה הנצה וההדר, ונגד ההכמה והרעת אשר נתן בו אל, יתרון לה כבינה (ו), ומבין שניהם נפצה הארץ . . . ואם אמת נכון הדבר, פליאה נשגבה היא מאד בעיני כל חורש אמת בלבבו, מדוע ננשו קדמינו ז"ל להרפה מהיכל האמונה בשתי ידים, עד אשר כמעט אין לה חלק כהיום בעבודת האל ית"ש, ובשלמי היתה לה הרעה הגולה הזאת. כי אם במלחמת הישות האיש הכריע אותה תחתיו ותהי לו למס עובר (ז), אהרי אשר גבר עליה ושם לה עלילות דברים לאמר, אך הנה לא נאווה לאשה לצאת בקרב לקראת מקרי העת; ופגעו הזמן (ח) וכל כבודה בת מלך פנימה. אכן במלחמת הובה מי היא, אישר ערב לבו לגרשה מהסתפה בנהלת ה', אישר כל האדם בעמק הישוע לנגדו (ט).

(ה) בזהר בראשית פסוק ויצר ה' אלקים, נוספו שתי מלות על מה שכתוב בתורה, ולאדם לא מצא עזר (אלא כולתו) כנגדו עיי"ש. והיא פדרת נאה מאד כי באמת כל מעשי בראשית מנגדו ואובי האדם המה לפי נבטו ונבעס ובהתאמצו להתגבר עליהם ולנצחם יתגבר כחו והיה כאחד האדם. ועשה לו הקב"ה איך עזר מכנגדו, וכן האשה גם היא עזר הנה לו אם שהיא כנגדו, כי ימצא בה אשר יחסר לו ודיל.

(ו) נדה מ"ה ע"ב מ"ט דרכי דכתיב (בראשית ב') ויבן ה' אלקים את הצלע

מלמד שנתן הקב"ה בינה באשה יותר מבאיש עיי"ש. —

(ז) כתיבות פ"ה מ"ד. ואלו מראכות שהאשה עושה לבעלה בוחנת ואוספת ומכבדת, מביטלת ומניקה אה בנה, מציעת לו את המנוה ועשה בצמר עיי"ש. ואיה השפחה אשר האות כהיום לעשות את כל אלה בשכר טוב ובמשכנות זהב וזיטובה. —

(ח) יבמות פ"ה ע"ב. אר"א משום דאבי"ש אמר קרא (בראשית א') ומלאו את הארץ וכבשתה, איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש. והנה תאנה היא, כי וכבשוה לשון רבים וקא על האשה כמו על האיש. ואם כי אמרו דיל שאין דרכה של אשה לכבש בפועל, היינו לצאת הכן למלחמה לקראת צה, לא דברו בפיהם אלא על מה שראו בעיניהם, שהאשה בימינו היא מלאך השלום, אבל קודם שנכבשה בבית לרקחה ולעבדה ולאופה, גם היא דרכה היה לכבש, וכמה נשים התעסקו עם מקרי העת ופגעו הזמן למען ההיות את בעיותן אשר הקדשו עתותם לתורה ולתעודה. עיין הנוספה כתיבות פ"ד מעשה ביהושע בנו של ר"ע שנשא אשה ופסק עמה על מנת שהתא ונתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה ודיל. ועיי' יבמות פ"ה ע"ב ועיי' עירובין כ"ב ע"א. כי הא דרב אדא בר מנא הוא קאזיל לבי רב אמרה ליה דביהוה ינוקי דודך מאי אעביד להו, אבר לה מי שלימו קורטוי באגמיה פ"י רש"י ודקות, ל"א גמי לח כי עקרת להווא דכיכא דאית ביה וטחתי ליה ועבדי ריפתא. — לחם אבירים הוא ואכלה ומתתה פיה ודיל.

(ט) אלוהו רבא ח"א פ"ט. מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ. כן

ועל מה עשו ככה לנות בית. הלא רובי מעשי דאמונה תחת ידיה הגם (י) ולבה כחומר הותם ירך לקראת כל תמונה אשר בשמים ממעל בהרדת קדש . . .

בינו זאת כל זוכרי אלקה ושימו על לב, הן כל הארץ לפניכם היא דעו נא וראו איך נהפכו לשורק סורי הגפן נכריה, ולמדו היטב. — בת היתה לאבינו אברהם ובכל שמה (יא). והנה קמה כאמה גם נצבה, ותעו ידה עליה ברבות הימים. והיא בצלם עשתה את האדם ואת האל משליש. אין זה כי אם בחכמת לב. הגשים אשר קרבת אלקים תחפרנה תמיד הומה דגה לה סביב, והיה להן הלילה למשמר, משמרת מקדשה, והיום למלאכה, לכל דבר המזכה, כי היא לא מתנכרה להן. על כן בתי תפלתה מלאים המה פה לפה בכל זמן וערך ועצביהם לא ינושו. ומי בראש, הגשים הנה בראש. — אמנויה יאספו בכל עת, והמה נסיכי אדם ולא יעצרים הגשם והשולג. קוממיות ילכו והגם אסורים בכושרות, כאנמן יופו ראש בפני כל איש אמונים, ואם שבע תועבות בלבו. ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר ואין שומע לנו. אחד הוא אלהינו אותו נעבוד בלב טהור, ולא נדע מה נעשה למען הקים את הברית אשר כרת את אבותינו בהריב. למה זה נטמין בחול ראשינו ואמרנו אין ראה אותנו

ישראל בין עכו"ם בין איש בין אשה בין עבד ובין שפחה הכל לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקדש שורה עליו. — מה נשגבו הדברים ליודעי הן, כי אם אסר האומה, מפני שאני זכר הפסדתי (כתובות ק"ח ע"ב) גם האשה תאסר, וכי מפני שאינני זכר הפסדתי. הלא מעשי הסה רצוניה, ונאמר (סוף טש"ל) תני לה מסרי ידית ויהללוה בשערים מעשית. כי איך תטיב דרכה ותשא בעול תורה ומצות, אם גם את הטוב לא נקבל ממנה. כמה אנשים הכעיסו ובאו לפני המקום, וכמה נשים עשו את הטוב בעיניהם. אבל חאנשים כמה הגבורים ועשו למו חוק ומשפט כאשר הוטב להם והקביה הודה לדבריהם שלא בטובתו והסכים על ידם וד"ל.

(י) ר"ן ריש פ"ק דהולין. והא דאמרינן בפ"ק דפסחים גבי בעיור חמץ, דכיון דרבנן הוא היסטנה רבנן בדרבנן, דאלמא הא בדאורייתא לא מהימנא, הא אמרינן התם טעמא בירושלמי, בתוך שהגשים עצלניות הן, בודקות כל שהוא, כלומר מתוך שאין שם חמץ ידוע תולות לוטר שאין שם חמץ ומקולות, ואי דאורייתא לא מהימנא, אבל בשאר טיולי מהימנא אפילו בדאורייתא, ומעשים בכל יום שסומכין עליהן במליחה ובניקור הבשר וכולי עוי"ש.

(יא) ביב ט"ז ע"ב. כתנאי וה' בדרך את אברהם בכל (בראשית כ"ד) מאי בכל, ר"מ אומר שלא היתה לו בבת (ר"מ לשיטתו וד"ל) ר"י אומר שהיתה לו בת אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. — הנה רק האחרים אומרים שבכל שמה וד"ל.

הן אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלמות לב, וישראל הוא ידע אשר כדורו לעוף יעמדו אלפים ממנו הכן בכל עת לעוזב מערכותינו כאשר ישב להם, ולדחערב בנוים (יב). — מקום צקון לחשם ריק הוא, אין יוצא ואין בא. בחדש ושבת לקרא מקרא המרבה יאסוף עשרה, אם אין ארי ברחוב, וישתבחה בעיר לאמר, אך הגה עדה גדולה נחנו לאלהים (יג) ובקרבנו קדוש, כי יש אתנו עשרה אנשים אשר לא ידעו לעשות טוב ורע, והגם נכונים בכל עת ועונה לעבוד עבודה בעוד אונות כסף וככר לחם אחת (יד). וכל זאת באתנו יען כי האשה עצורה לנו ואין מאסף אותה הביתה לקחת גם היא חלקה בקדשים אשר יקרישו בני ישראל לה. —

עתה לנו ונשובה אל דבר המחקר ונרדפה לדעת את מוצאו וסבתו, ואם את מקורו נמצא נתנהל לאט לירכתי הגחל אשר ממנו ניצח, עדי אשר יגדל והיה לנהר מים שוטף אל ים עתותינו . . .

הישונים ז'ל אשר כרהמים הגם לזרם הקבלה הגאמנה ועל סידם אנו חיים, המה הורישו לנו שלשה מאמרים קצרים סתומים וחתומים במשנה כתוב לאמר: (ה'א') כל מצות הבן על האב אנשים חייבים ונשים סמורות, וכל מצות האב על הבן אהד אנשים ואהד נשים חייבין. (ה'ב') וכל מצות עשה שהזמן נרמא אהד האנשים ואהד הנשים חייבין.

(יב) יפה אמרו חז"ל (חגיגה ט' ע"ב) א"ל אליהו לבר הו הי וא"ל לר"א מאי דתיב (ישע"י ט"ה) הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני, מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות. אמר שמואל ואיהימא ר"י היינו דאכרו אינשי יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא. — עיינו הראות ולא זד כי בעויה אמת הוא. גדולינו כל עוד אשר ולכו ויסובבו בעיר וכדם על שכמם ופנינו עליהם יחורה, בשם ישראל יכנו. אכן כמעט יגביהו ראשם והיו כאחד האדם ופנו עורף לנו ולא פנים. לה' הארץ ומלוואה ואמרו קודם ברכה אבל לאחר ברכה פיהם שוא ידבר, השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם (ברכות ל"ה ע"א). וכן גם המלמדים אשר על ברכנו גדלה המה יכזבו בנו. — והנה שמענו רבים אומרים, ומה בכך ילכו אל אשר פניהם ללכת, הלא כה דבר הגבאי בשם ה' (מלכים א' י"ט י"ח) והשארתי בישראל שבעת אלפים, כל הכרבים אשר לא כרעו לבעל וכולי, אבל לא מחכמה ידברו, כי למה יאמרו בעמים אך הנה רק אלהי דלת העם והשכלים ה' ולא אלהי העשירים והחכמים וד"ל. (כג) מגילה פ"א ע"ב. אי זה עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלן פחות מוכן הר"י זה כפר.

(יד) שם בגמרא (ה' ע"א) תנא יו"ד בטלן שבכה"כ. ופ"י רש"י ז"ל שהן בטלן מבלאכחך וזנונין משל צבד כדי להיות מצוין בתפלה בבה"כ, דאמר בר

הג') וכל מצות לא תעשה בין שהזמן נרמא בין שלא הזמן נרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבין, היין מבעל תקיף ובל תשחית ובל תטמא למתים (טו).

דגה רבינו הקדוש מסדר המשנה שגה הדברים סתם והעלים שם אומרם, אשר אות נאמן היא על קדמותם וישנם. אכן בכל זאת מי גיחון? גם המה, כי מקור נפתח להם עוד נושן מזה בתוספתא, אשר זה לשונה: א') «כהן עומד ומקריב על גבי המזבח מה שאין כן בכדגת (טז). ב') האיש זכאי בבתו ובקידושיה. בכסף, בשטר, ובביאה, חכאי במציאתה ובמעשי ידיה ובהפדת נדריה מה שאין כן באשה (יז). ג') האיש עובר על מצות עשה שהזמן נרמא מה שאין כן באשה (יח). ד') האיש עובר על כל תקיף, ועל כל תשחית, ועל כל תטמא למתים, מה שאין כן באשה (יט). ה') האיש נדון בן סורר ומורה, ואין האשה נרונה בן סורר ומורה (כ). ו') האיש מעטף ומספר, והאשה מעטפת ואן מספרת (כא). ז') האיש נמכר ונשנה, ואין האשה נמכרת ונשנית (כב). ח') האיש נמכר עבד עברי, ואין האשה נמכרת עבד עברי (כג). ט') האיש נרצע עברי ונרצעת (כד). י') האיש קונה עבד עברי, ואין האשה קונה עבד עברי (כה). יא') אלו הן עשר (כו). הברלות שבין אשה לאיש וכולן בתוספתא (כז). כאחת באו הזביות אשה אל אחותה, ורבינו הקדוש הפרידן ועמד ושתלן בעדן גן משנתו אחת הגה ואחת הגה, כאשר ראה טוב בעמלו לתת סדר למשנה. . . וכאשר נתבונן היטב אל אשר לפנינו מבלי תבלול בעינינו, נכיר את הדפוש הגדול אשר בין לשון התוספתא והמשנה בהענין אשר אנחנו בו. התוספתא תורה לנו את הדרך הישר אל הבנת המשנה ועל פיה זה פתרונה: כל מצות עשה שהזמן נרמא אנשים חייבין (היין

במסכת ברכות ו') ע"ב) כיון שבא הקב"ה ואינו מוצא שם י"ד וכו' עיי"ש. ותיבא לי דמניל הא, שהבטלנין ניוונן משל צבור, דלמא להכי קרי לה עיר גדולה לפי שיש בה אנשים לרוב ובכל עת ועונה בנקל ימצאו עשרה מהם שאינם מרודין במלאכתן ויכלו לבא לבית התפלה וצ"ע.

(טו) א') קידושין פ"א מ"ז (טז). ב') זבחים פ"א מ"א (יז). ג') כתובות פ"ד משנה ד' (יח). ד') קידושין פ"א מ"ז (יט). ה') שם וסוטה פ"ג מ"ג (כ). ו') סנהדרין פ"ח מ"א (כא). ז') סוטה פ"ג מ"ג (כב). ח') קידושין י"ה ע"א (כג). ט') סוטה פ"ג מ"ג (כד). י') קידושין מ"ו ע"א.

(כה) ב"מ ע"א ע"א. ועיין בכ"מ פ"א מה"ע הי"ב שלא הביא תוספתא זו וצ"ע (כו). עשר ספירות אלו לא על בלי מה הנה, דכיון דנחית תנא לפנינא כיב ודאי לא אמרינן תני ושייה. לכן נצטרם על לוח לכת. (כז) תוספתא סוטה פ"ב.

עוברים עליה אם לא קיימה) :נשים פטורות (אינן עוברות אם לא קיימה) (כה) אבל לשניהם נאמרו אף הנה, כי רק להקל עליה בא דבר הקבלה ולתת נפשה בכפה תמיד לעשות או להדל, ולא להקל בכבודה היו וכבוד שמים אינו מהרבה . . . בירך המקום ברוך הוא שאין לפניו משא פנים ורחמו מרובים המה על הזכרים ועל הנקבות (כט). גם יחד, יודע שהאיש ספק בידו לעשות ולקיים את כל דברי תורתו הקדושה (ל). והאשה אין ספק בידה לעשות כי חולה היא לפעמים ודרך נשים לה יצרכי הבית עליה, פרנסת הבעל וצער גדול הבנים, ואך יבא יתייש בטרוניא לשום נטל עול מצות על צוארה המתחסות אל הזמן, והוא כבד עליה מניטא . . . נבינה בכתובים ונראה את האשה מה היא בהמה, אם לחסד או לשבט, מבלי שום לב בתהלה אל ההלכה הגוונה בתוכנו עתה, באשר לדעתנו שמלה חדשה היא לנו, ולרגלי הצורך הלביושום בה קדמונינו נוודי הגפשו. לקח את ספר התורה הזה ונחזה, ראשית לו מאמר הקיום: שרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשדה (לא). יהיה המאמר צווי או ברכה (לב). לשניהם נאמר לאיש ולאשה, כי לא תהו בראה, ליטבת יצרה (לג).

(כח) מכאן תימא על דשיו זיל שפוי בעירובין (ציו ע"א) ור"ח (ליג ע"א) דאשה עוברת על כל חוסף אם קיימה מינע שהרג עויש. ואיל שסמך זיל על הפסיקתא שהביאו שם בחוס' שאמרה בשם ר"א שאשתו של ונתה הושבה בעלותה להגל, ובמובל בת שאלו כוחו בה חבנים כשהניחה הפילוק, דלגבי ההוספתא הא דר"א דאי בריתא היא, ואשה אף שאינה עוברת אם לא קיימה מינע שהזמן גרמא ודאי מצוה עבדה אם קיימה ושפיר מברכת על עשייתה ועויש ודיל.

(כט) ולקוט יהושע י"ד סיסקא כ"ז. כיון שראו בנות צלפחד שהארץ נתחלקה לזכרים ולא לנקבות נתקבצו בולן זו אצל זו לטול עצה, איל רחמי בוד אינם ברחמי המקום, רחמי בוד רחמי על הזכרים יותר מהנקבות, אבל והיה העולם אינו כן, רחמי על הזכרים ועל הנקבות ועל הכל, שנאמר נתן לחם לכל בשר מי שאמר (החלים קל"ז כ"ז) ונאמר נתן לבהמה לחמה (שם קמ"ז ט"ו). ונאמר טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו עויש.

(ל) קידושין למד ע"ב. משום דאיש ספק בידו לעשות ואשה אין ספק בידו לעשות עויש. והנה יש מצות חבילות חבילות שנים האיש אין ספק ביד לעשות, כגון שלוח תקן וכדומה שאינו חייב בהן אלא בשבאו לידו בתורמין, אולם אינם דמיון למינע שהרג כי אלו אם לא נודמנו לידו אין עליו מצוה כלל ודיל.

(לא) בראשית א' בית. (לב) בר קפרא סבר הכי בכתובות ה' ע"א ועוי שם ברשיו דח"ט תואיל ונאמרה בו ברכה לאדם. ועיין עוד תוס' ובמות ס"ה ע"ב דח"ט ולא קאמר ודו"ק.

(לג) ואיל דעיב שרו ורבו לו נאמרה ולא לה, מפני שהרבו של איש

המאמר השני הוא מאמר „האכילה והמניעה“ : „מכל עין הנן אכל תאכל (לד). ומעין הדעה טוב ורע לא תאכל ממנו, אף כי לפי ההשקפה הכללית הודרת אל הזכרים פנימה הוא לאדם לברו נאמר, הנה כמעט כל התורה כלה בלשון זכר נאמרה (לה) ודעתה גם על הנקבות (לו) וכן גם בזה האשה בכלל היתה, כי אם רק אותה צוה המצוה יתייש ולא אותה, היא מה הטאה, ומדוע פללה אלקים לקללה בעבור האדם. השופט כל הארץ לא יעשה משפט, כי במשפט יבא את כל בשר. . . נצעד צעד הלאה ונראה „שרה אמני“ אך נכבדת בעיני אברהם אשה, והוא כמעט נכנע לפניו בכל אשר תאמר, על פי ה' (לז). אם היה את נפשו לעשות דבר הנוגע גם אליה, כחסד שאל מעמה לעשות רצונו כרצונה (לח). וגם את בני הבכור שלח מעליה, כאשר רק בן הגר המצרית היה לה ומצחק (לט) . . . „רבקה אמני“ גברת הבית היתה. בחמתה הושיעה לה ידה

לחזר על אשה ואין הרכה של אשה לחזר על איש (ע"י קידושך ב' ע"ב) וכוון דאין בידה להנשא אין לחייבה, כדדריש נמי וכבשה הרבו של איש לכבש ואין הרכה של אשה לכבש (יבמות ס"ה ע"ב). דאיב טהאי מיטא איד חייבה זיל על לא תהו בראה לשבת יצרה, דמחייבה ע"י יבמות ס"ב ע"א ותוס' גיטין ס"א ע"ב דה"ט לא תהו בראת ותוס' חגיגה ב' ע"ב דה"ט לא תהו בראת) לפי ההלכה ודברי קבלה כדברי תורה דמי (ע"י ד"ה י"ט ע"א) וד"ל.

(לד) בראשות ב' נ"ט. ולולי דמסתמיא היתי אומר דתאכילה נמי למצוה נאמרה, כדדריש חזקיה בירושלמי פרק עשרה יוחסין והובא בילקוט תהלים כ"ב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל, וריא חשש לה יתהיא שמינותא ומצויות ליה פרושין ואכל בהון מכל מלא חרא בשתא עיי"ש. ובי האי גונא איתא נמי בבבלי העניית כ"ב ע"ב מיט דריו דכתיב ויהי האדם לנפש חיה, נשמה שנתתי בך החייה, או לאו הקייל שאין מצוה לאכל כי אם מצוה ספת וקדשים, כי האכילה חיבת הגוף היא וצורך טבעי ולא מצוה, ועיין ש"ך וי"ד סימן שס"א ס"ק ז' ודו"ק.

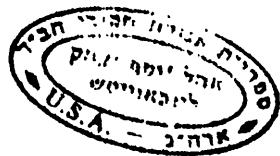
(לה) עיין תוס' ערכין ב' ע"ב דה"ט לרבות האשה וכו'.

(לו) תמורה ב' ע"ב. לפי שכל הענין אינו מובד אלא בלשון זכר שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו (ויקרא כ"ז ו') אשה מנין ת"ל ואם המיר ימיר לרבות אשה. וע"י רש"י ז"ל שפ"ו דכתיב לא יחליפנו דהיינו לשון זכר ולא כתיב לא תחליפנו דהוי לשון נקבה עיי"ש. וקש"י לו הא כמעט כל התורה בלשון זכר נאמרה וצ"ע.

(לז) בראשית כ"א י"ב. וע"י מגילה י"ד ע"א וסנהדרין ס"ט ע"ב.

(לח) בראשית ב' י"ג.

(לט) זוהר וירא. והרא שרה את בן הגר המצרית, בעינא דקלנא חמאת שרה, ולא חמאת ליה בעינא דאיהו ברא דאברהם אלא דאיהו ברא דהגר המצרית

ותמלש נפשוה ונפש בנה האהוב לה מדהות נרצע לאיש אשר ציד בסיו
ופניו אהורנית, ויצחק אביו כבר ורע בארץ ההיא ומצא מאח שערים (ט).
והאלקים אנה לידה, כי אהבו גם הוא (מא) . . . רחל ולאה הרעימו
על אביהן, על כי כנכריות נחשבו לו ומכרן, ויעקב קרא להן השדה אל
צאנו להועין אתן, אם ישום לדרך סעמיו או יחדל, אף כי האלהים אמר
לו שוב אל ארץ אבותיך (ומב). ולא סקד עליהן כפקוד ארון על
אמהותיו . . . נשים צדקנות השכילו במצרים נפלאות תמים דעים כאשר
כאה עליהן הקבלה הגאמנה, ובתבונות ותפיץ כפיהן הן עשו חיל, כי השיאו
את לב בעליהן על הנאולה ועל התמורה שלא יאברו תקותם ולא ישחיתו
דרכם על הארץ (מג) . . . מרים הנבואה אחות אהרן, מרדוק נצבה
לדעה מה יעשה באחיה (מד), אשר התנבאה עליו טרם הולדו כי הוא
ירשע את ישראל (מה). ואך אחרי ראותה עין בעין את הוד הגדולה
אשר עשה ה' במצרים ועל הים, או לקחה את התוף בידה ותעץ לכל
הגשים הנבואת אחריה בתמים ובמהולות את שיר הנצח (מו). ותהי

ובגין כך ותרא שדה, דשרה חמאת ליה בעינא דא ולא אברתם, דאילו באברתם
לא כתיב את בן הגר אלא את בנו ושיי ודיל.

(ט) ארבעת פרקים הם במספר ימי חיי האדם, ימי הצידה, ימי הרעיה
הרביית הבהמות הביחיות, ימי עבודת השדה, ימי בנין העידות והכפרים. וחנה
אברתם חיי בסוף ימי הצידה והתחלת ימי הרעיה והיה דעה צאן, יצחק חיי בסוף
ימי הרעיה והתחלת ימי העבודה, ויעקב כבר בנה בית. (ואולי לוח כווננו זיל
באמרם אברתם קראו הר, יצחק קראו שדה ויעקב קראו בית, עיין מסחים פיה
ע"א). ועשו אחרי שהיה איש יודע ציד איש שדה, שב לאחור, ואת יצחק אביו
צדה בסיו, בעבור כי כהו עיניו, אבל רבקה אהבת את יעקב ודיל.

(מא) מלאכי א' ב'.

(מב) בראשית ל"א. (מג) סוטה י"א ע"ב. דרש רבי עוירא (בילקוט שמות
א' גרש רבי עקיבא) בשכר נשים צנקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים'
ובילקוט שם כשם מדרש אבכיר, וכל עבודה בשדה, כשדה ולא בעיר, אלא שגזרו
עליהן, אנשים ילינו בשדה והנשים בעיר כדי למעטן בפריה ורביה, ונשיהם היו
מחמטין להן חמין ומביאות לבעליהן כל מאכל ומשתה ומנהמות אותן ואומרות'
לעולם לא משתעבדין בנו סוף הקבי"ה גואל אותנו וכי עייש.

(מד) שמות ב' ד'. (מה) מגילה י"ד ע"א. ארינ איד שחיתה מתנבאה
כשהיא אחות אהרן ואומרת עתירה אכיו שתלד בן שיושיע את ישראל, ובשעה
שנולד נתמלא הבית כולו אורה, ע"ד אביה ונשקה על ראשה, א"ל בתי נתקיימה
נכואתיך. וכיון שהשליכו לאיור עמד אביה ומטפה על ראשה וא"ל בתי היכן נבואתיך.
היינו דכתיב (שם) ותחצב אחותו מרחוק לדעה מה יהא בסוף נבואתה עייש.
(מו) שמות מ"ו ב'. והנה אמרו חז"ל (סנהדרין ק"ד ע"ב ס"ז) עליו סיחם

לבאר מים חיים לעמה (מז). אשר ממנו ישאבון כל עוד אשר יצמא לדבר ה' ותמונתה למו תמונת על עדי עד . . . במעמד הנבחר על הר סיני, כאשר ירד עליו ה' באש ללמד לעמו תורה ומצות אשר יהיו בהם, אל הגשים היה דברו ראשונה, כי אמר אלהים האשה אשר קללתיה באפי הבל רצים אחריה (מח). והיא בנעימות אמריה תטה לבס לכל אשר תחפוץ, לכן אקניה לי אני, למען תלך אחרי היא ויבאו האנשים על הגשים לשמוע בקול דברי ולשמור הקי ומשפט כל הימים (מט) . . . כאשר סרו האנשים מדר מאחרי ה' ויבקשו למו אלהים אשר ילכו לפנים (נ), מאנו הגשים לתת את הנזמים אשר באזניהם, אבל נתנום בשמחה וניל לתרומת המשכן (נא). כי הגשים לא יבהרו להן אלהים חדשים לב אחר להן, ואם אותו תתנה לאתר העם, לא תחליטנה אותו ולא תמרנה רע בטוב, ואם טוב ברע על נקלה (נב). לכן גם הורה עמד זבלן והחדש מועד להן עד היום (נג) . . . האנשים התלוננו על משה

(איכה ד') בשביל מה הקדים פיה לעינין בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. וזה סדר נשים, אבל מרים ראתה ואחרי כן לקחה את התוף בידה ותצאנה כל הנשים אהריה ודיל.

(מז) תענית ט' ע"א. ג' פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו חן משה ואהרן ומרים, וג' מתנות טובות נתנו על ידן ואלו הן, באר, וענן, ומן, באר בזכות מרים, ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה.

(מח) יומא ע"ה ע"א. הניא אריו בא וראה שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מקניט את חבירו ויוד עמו לחייו, אבל הקביה אינו כן, קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו, ויודר למטה מזונותיו עמה, קלל את כנען אוכל מה שרבו אוכל ושותה מה שרבו שותה, קלל את האשה הכל רצין אחריה וכו' עיריש.

(מט) בריד יתרו. כה תאמר לבית יעקב אלו האנשים, א"ל אמוד להן ראשי דברים שהם יכולות לשמוע, ותגד לבני ישראל אלו האנשים, א"ל אמוד להם דקדוקי דברים שהם יכולין לשמוע. דיא למה לנשים תחלה, שהן מזדרזות במצוה. דיא כרו שיהו מנהיגות את בניהן לתורה. אריית דקסרין אמר הקביה כשבאתי את העולם לא צייתי אלא לאדם הראשון ואחיכ נצטוה חוה ועברה וקלקלה את העולם, עכשיו אם איני קורא לנשים תחלה הן מבטלת את התורה וכו' עיריש.

(ג) שמות ל"ב א'. (נא) שם ל"ה כ"ב. (נב) ילקוט שמואל א' א' בשם הילמדנו, וחנה מדברת על לבה למה נשתתפו הנשים עם הקטנים והעבדים לענין המצות לפי שאין להם אלא לב אחד שנאמר (שם) וחנה היא מדברת על לבה ומצא אני מך ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה (קהלת ז' כ"ז) ויקם אשה וילך אחריה לדבר על לבה (שופטים י"ט ג'). וכן הקטן אולת קשורה בלב נער (בושלי כ"ב ט"ו). וכן העבד לבו אל אדונו לבד עיריש.

(נג) פריא ספ"ה. דן אהרן דין בינו לכין עצמו, אמר אם אני אומר להם

כאשר שבו מתור את הארץ מרגליה, ויוציאו את דבתה רעה. לכם נמוג בקרבם, ובפחזותם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה. בדרך אשר אמר ה' לכם לא תסיפון לשוב בדרך הזה עוד (נד). והגשים אמרו לו תנה לנו אהודה (נה). הנה לא מאכזו בארץ חמדה ויקריבו את משפטן לפני ה', וכן לא חיתה אתם גם הפעם במעלם אשר מעלו . . . בדהקל את העם במועד שנת השמטה בתג הסכות (נו). צוד ה' לקרא גם לנשים למען ישמעו ולמען ילמדו ליראה אותו אף הן (נו). ולמען אשר תתחרנה

תנו כסף וחוב מיד הם מכיאים, אלא אני אומר לכם הנו נזמי נשיכם בניכם ובנותיכם ומיד הדבר בטל, שנאמר ויאמר אהרן פרקי, שמעו הנשים ולא רצו ולא קבלו עליהן ליתן נזמיהם לבעליהם אלא אמרו להם לעשות עגל ותועבה שאין בו כח להציל לא נשמע לכם, ונתן להם הקביה שכן בעולם הזה שהן משמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים ונתן להם שכר — לעולם הבא שהן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים. ועי' ברש"י מגילה כ"ב ע"ב דה"ס ראשי חדשים וד"ל.

(נד) במדבר י"ג ויזה, ודברים י"ז ט"ז. (נה) ביד' ט' ענחס. ותקרבנה נבות צלפחד, אותו הדור היו הנשים גודרות מה שהאנשים פורצים שכן אתה מוצא שאמר להן אהרן פרקי נזמי הוהב אשר באוני נשיכם ולא רצו הנשים ומיחו בכעליהן שנאמר ויתפרקו כל העם את נזמי הוהב וכו', והנשים לא נשתתפו עמהם במעשה העגל. וכן במדגלים שהוציא דבה וישיבו וילוגו עליו את כל העדה ועליהם נזרה גזרה, שאמרו לא נוכל לעלות, אבל הנשים לא היו עמהם בעצה שכתוב למעלה מן הפרשה כי אמר ה' לכם סות ימותו במדבר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה, איש ולא אשה, על מה, שלא רצו ליכנס לארץ, אבל הנשים קרבו לבקש נחלח בארץ לכך נכתבה ט' זו סמוך למיתת דור המדבר, שמישם רצו האנשים וגדרו הנשים.

(נו) דברים ל"א ר"ב. (נז) ע"י חגיגה ג' ע"א. תוך מעשה ברזי כ"ב ורא"ה שהלכו לקבל פני ר"י בפקיעין, א"ל מה חידוש היה בבית המדרש היום א"ל תלמידך אנו ומסודך אנו שותקין, א"ל אעפ"כ אי אפשר לכהמיד בלא חידוש, שבת של מי היתה, א"ל שבת של ראביע היתה, ובסה היתה הגדה היום, א"ל ב"י הקהל, ימה דרש בה, הקהל את העם האנשים והנשים והטעם, אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טעם למה באין, כדי ליתן שכר למבואהן, א"ל סדגליות טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני. והנה לא ידענו מה זה ועל מה זה הפלוג ר"י דרשה זו של ראביע כל כך אבל כך דוקית תמצא שראביע הפך הסדר, כי בכתוב נאמר לטען ישמעו ולטען ילמדו והוא שם את האנשים לפני הנשים אשר לא בדת של תורה שדברה אל הנשים תחלה. וגם נתן לתן רק את השמיעה לכך ולא הלימוד, וזה יורה שרצה להקטין מעלת הנשים, וזאת אשר נפשו של ר"י ישרה בה, כי אז כבר החלו ליבנות את הנשים וד"ל.

לגדל את בניחן על ברכי התורה ללכת בדרך מוסר וארה משרים תמיד, כי הבנים תחת ידיהן המה, והן תזרענה זרע האמת והצדק על תלמי לבבם הרך והענוג, ויעשו פרי תבואה . . . נצעד עוד הלאה ונשאלה בנביאים גם בימים נמצא נשים מאירות בחכמה ובכל מלאכת מחשבת. דבורה הנביאה תנבה מבין כלנה באמון הלב ודאות הרוח (נח). הוא שפטה את ישראל משפט צדק (נט). ופנחס הכהן עודנו עימד לפני ה' בשילה (ס). ברמה ישבה כשמואל בחר ה' גם הוא אהריה (סא). והיא גם היא יצאה לקראת נשק בראש הגבורים, וברק אשר מקדש נסתלי רק כגושא כליה הלך לנגלה (סב). בידה מנר ה' את סיסרא (סג). ותדי לו לחסת עולם. שירת דבורה (סד) אשר שרה אהרי אשר נצחה אותו, מרשה הנה לקהלת יעקב כשירת משה ובני ישראל. ובכל זאת לא לקחה עטרה לעצמה, אשת לפידות היתה אף אהרי כן ובכבודו התימרה (סה) . . . אף מנשים, באוהל תבורך יעל אשת חבר הקני (סו). אשה כשרה היתה בנשים, ואף כי שמעה לקול בעלה לשום עצמה קרקע עולם בפני רשע

(נח) שופטים ד' ד'. (נט) אשה כשרה לדון מאשר תשים לפניהם נחרבה עיי קידושין ל"ה ע"א. דבי ר"א תנא, אמר קרא (שכות כ"א) אשר תשים לפניהם, הטה הכתוב שח לאיש לכל דינים שבתורה, והנה דבורה שפטה את ישראל. ולהעיד אשה פסולה. ועיי נדה מ"ט ע"ב במשנה כל הכשר לדון כשר להעיד. ושמור את כל זאת בלבך, כי הלא דבר הוא ועיי תוס' נדה נ' ריש ע"א וד"ל. ועיי תוס' ב"ק מ"ז ע"א דה"מ אשר תשים. ועיי תוס' מ"ה ע"ב דה"מ מי לא נבלה, דהירושלמי לא קאמר אלא אחר שפסולה להעיד פסולה נ"כ לדון והנה נזרו אחר דו"ק. ועיי תוס' סנהדרין כ"ד ע"ב דה"מ ואלו דנירסא הישנה לא קחשבה אלא עבדים ולא אשה, והרי"מ דל השמיט את ההלכה לגמרי וצ"ע.

(ס) תנא דבי אליהו ח"א פ"ט. ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא! וכי מה טובה של דבורה שהיא היתה שופטת את ישראל בעת ההיא ומהנבאה עליהם, והלא פנחס בן אלעזר היה בימים ההם וכי עירש.

(סא) שם. והיא יושבת תחת תומר דבורה בין הרמה ובין בית אל ויעלו אליה בני ישראל למשפט, אמרו הכמים כשם ששמואל היה יושב ברמה כך דבורה היתה יושבת ברמה.

(סב) שופטים שם ח'. אם תלכי עמי והלכתי וכי. (סג) שם ט'.

(סד) שם ח' א'. (סה) תנא ד"א, כך אמרו, בעלה של דבורה עם הארץ היה, אמרה לו אשתה, בא ואעשה לך פתולות והולך אותם לבית המקדש שבשילה, מה אם יהיה חלקך בין אנשים כשרים שבהם ותזכה לעולם הבא וכי עירש.

(סו) שופטים שם.

ועל (סו). בין הנליה כרע ונפל ארב עמה ומבקש רעתו ובידה מקבת למחין ראשו (סח). ודון לבו השיאו וחטאתו היא המיתתו . . . הגה. אשה קשת הרוח אשר כעסחה צרתה גם כעס (סט). הרבתה להתפלל במר נפשה. אכן רק על לבה דברה (ע). שפתיה נעות וקולה לא ישמע. עלי אשר כהן אז לפני ה' בשילה, לשכורה חשבה, והיא הליכות עולם לה (עא). למדה דעת את עמה איכה יעבדו את אלהיהם עבודת הלב גם הם (עב). עדה היא לדור ודור, אשר גם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והיה כאחד האדם (עג). תפלתה אל חיקה שבה, כי הרה ותלד בן נאמן לנביא לה' כל הימים (עד). את שמואל ילדה, אשר נמשה ואהרן בכהנים, היה הוא בקוראי שם ה' (עה). ותפלל עוד, ותדו גם תפלתה זאת לנו לנש, כי סדר התפלה אשר בידענו היום, וחזתם תכניתה הסופרים ממנה לקחו ואהרי דבריה לא שנו (עו) . . . חלדה נביאה

(סו) תנא דיא חיא ס"ט. כך אמרו חכמים, יעל אשה כשרה היתה ועושה רצון בעלה היתה, מכאן אמרו חכמים אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה. — הנח חיו שתהיו אשה כשרה כל שעושה רצון בעלה לזנות תחתיו (כי לא כימים האחרונים ימים הראשונים) אבל אסתר ויעל עשו עצמן קרקע עולם כדי להציל נפש עמן טיד צד (ע"י כתובות ג' ע"ב בתוס' דה"מ ולדרוש) ולא עשו אלא ברצון הבעל, כי אם היו עושות שלא ברצון קרינן בהו ומעלה מעל באשה, והיו הבעלים מותרין לגרשן אפילו לביש (גיטין צ"ג ע"א) וזה לפ"ד גם סברת הר"מ (בתוס' סנהדרין ע"ד ע"א). ולפי' לא קשה קושיה הירושלמי (תוס' גיטין שם דה"מ מה להלן), דאיצטרך קרא דלא יוכל בעלה הראשון וגו' להיבא שעשתה עצמה קרקע עולם שלא ברצון הבעל וגרשה דמשום סוטה אינה אסורה עליו דרחמנא אפקדי' לזרעיו ומי' מותר לגרשה ודל'.

(סח) שופטים ד' כ"א. (סט) ש"א א' ו'. (ע) שם י"ג. (עא) ברכות ל"א

ע"א. אר"ה כמה הלכתא גברוואת איכא למשמעי' מהני קראי דחנה וכו' עיי"ש.
(עב) תענית ב' ע"א. ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה עיי"ש.

(עג) ברכות ל"א ע"ב. ותעין חנה ותאמר לא אדני, אמר עולא ואיתומא ר"י ברי' א"ל לא אדון אתה ברבר זה ולא רה"ק שורה עליך שאתה חושדני בדבר זה. (עד) ש"א ג' כ'. (עה) ברכות שם. ור"א ודע ששקול כשני אנשים ומאן אינון כשה ואהרן עיי"ש. (עו) ולקוט שמואל שם. מכאן אנו למדין שנשים חייבות בתפלה, שכן חנה היתה מתפללת י"ח ברכות. עיי"ש שמביא כל הברכות כמו שהם סדורים לפנינו בתפלה (רק ברכות ולידו שלים חסרה) ומונה גם ברכת המינים אשר נתקנה בסוף ימי בית שני י"ב. ועי' ברכות כ"ח ע"ב שאמרו ז"ל הני י"ח כנגד מי אר"ה בריה דר"ש ב"ג כנגד י"ח אזכרית שאמר דוד וכו' עיי"ש.

היתה אף היא בימי המלך יאשיהו (עז). רמה לבה בדרכי ה' כלב אחותה ותהי לה לשמצה (עח). אבל יען כי נפשה עליה אכלה על שבר בת עמה, נסיכיה אליה הלכו לדרוש את ה' (עט), ולא פנו אל הנבר, אשר רק עני ראה בשבט עברתו כל הימים אשר חי על פני האדמה (פ). . . המלכה אסתר הצילה מחרב את בני עמה (פא). דברי ימיה ומעשיה נכתבו בספר אשר הובא אל הקדש פנימה (פב), במספר העשרים וארבעה ספרי הקדש אשר ככלה תעדה כליה (פג), עדי ישראל המה ונאונו, ותהי לה זאת למוכרת נצח, לשם ולאות עולם, אשר לא יכרת.

אחרי אשר סגרו דלתי כתבי הקדש, בראשית ימי השונים, ואין יוצא ואין בא כמו עוד (פד), לא ספו ותמו עדנה נשי עמנו הגודעות בשם. בימי החשמונאים העלמה יהודית (פה) עלתה אל מרום המעלה. בתולה היתה ואיש לא ידעה, ותסר את צעיף הכלמה מעליה ותחרף את

(עז) מלכים ב' כ"ב. (עח) מגילה י"ד ע"ב. אמר רב נחמן לא יאה יהודתא לנשי, תרתי נשי יהודן הויין וסניין שמייהו, חדא שמה זיבורתא וחדא שמה כרכושתא. זיבורתא כתיב בה (שופטים ד') ותשלח ותקרא לברק, ואילו איהו לא אולא לגביי. כרכושתא כתיב בה (מלאכים ב' כ"ב) אמרו לאיש, ולא אמרה אמרו למלך. — ואיך מלאו לכו לרני לדבר בלשון אי כבוד משתי נביאות, אשר מחזה שדי חזו, אין זה כי אם הזמן גורם ודיל.

(עט) מלכים שם י"ד. מגילה שם. ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנבאה איהי, אמרי בי רב משמיה דרב, חולדה קרובת יר-י' היתה ולא הוה מקפיד עליה. ויאשיה גופי' היכי שביק ירמיה ומשרד לגבה, אמרי דבי ריש מפני שהנשים רחמניות הן עיי"ש.

(פ) איכה ג' א'. (פא) מגילת אסתר.

(פב) מגילה ז' ע"א. שלהה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות, שלחו לה, הלא כתבתי לך שלישים (משלי כ"ב) שלישים ולא רבעים. עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה וכולי עיי"ש.

(פג) מ"ד שמות פמ"א אר"ל ארשב"ל מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני קשומין (ישעיה ג') כך ת"ח צריך להיות זרין בכ"ד ספרים עיי"ש.

(פד) שבת י"ג ע"ב ולמיד ע"ב.

(פה) נזכרה בספר יהודית והוא החמשי מרא ספרים החיצונים אשר לא נתקבלו לנו בקדש, ובו ספור הישועיה אשר נעשה על ידי בתולה ושמה יהודית במלחמת היהודים נגד היונים בימי החשמונאים. והנה בקרובץ לשבת א' דחנכה נזכרה בשמה, אבל בקרובץ לשבת ה"ב כל הפיוט יסובב על שם חנה ורק בסופו כביא גם את שם יהודית, ונראה שהמחבר נחלפו לו הנשים זו בזו, והן ולאן דרפי' בדידי ודיל.

נפשה למות, מות כפלים, בעד עמה ואלקיה. אל בור האריות ירדה, אל מתנה הצר הצורך הוצה מן העיר, היא הגערה יכת הלכב, ותבחר לשון ערמים. למען אשר תמוזר רשת להגליו, והוא נלכד כצפור בשח, כי השקתנו במזרקי יין וראשו עליו ככרמל, ותבא אליו בלאט ותכרות את ראשו ותמתהו. אנשיו ראו כי מת גבורם וינסו. שם האכזר נכרת מפינו, וזכרה חי בקרבנו סלה. . . . חנה האם, אף היא היתה בעת ההיא, אשר עת צרה היתה ליעקב ואויבים לו מבית ומחוץ. האם ושבעה בניה. הסון היו כלם כאלונים. להטותם בקש הצר אל עבודת צלמי אליליו. עושר הבטיח למו וכבוד וכל שכיות המדה, אם ישמעו לקול דברו לסור מאחרי ה', והיא, האשה קלת הדעת (פו), סגרה את רחמה ולא הסה עינה על ילדיה. שבעה מזבחות ערכה וטבחה את טבחה, ועולות העלתם כליל לה, כי הזקה את רוחם ואמצה את לבנם (פו) לבל יטו אוזן לאמרי שפת חלקות. כצאן לטבחה הובלו כלם לעיניה, והיא גם היא הגנה עלתה ותסל עצמה לארץ. לקול יללת בני עמה נבקעה האדמה אשר תחתיהם, ובת הקול ענתה למו אם הבנים שמחה הללויה (פח) . . .

(פו) קידושין פ' ע"ב. תנא ד"א הואיל ונשים דעתן קלות עליהן, ועיין שבת ל"ג ע"ב דאמר רשב"י נשים דעתן קלה עליהן, דילמא מצערי להו ומגלא לן עיי"ש. וקיל הא אין זאת קלות דעת אם אינן יכולות לסבול יסורין, וחז"ל אמרו בכתובות ל"ג ע"ב אילמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה הוו פלחי לצלמא עיי"ש. ועל רשב"י עיין ברכות כ"ח ע"א ופסחים ק"ב ותמצא, אשר דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר והמבין יבין וד"ל.

(פו) איכה רבתי סימן ח'.

(פח) איכה רבתי שם. והקשה היפ"ע על ד"א דאמרה חנה הרגנו תחלה וז"ל, ואזת איך הותר לה למסור עצמה למיתה ברצונה. ותירץ דשמא מפני שחיה מר לה סמות הותר לה להמית עצמה. וכן הקשה שם גם על הא דאמרי על צדקיה, ולא היה לו דעת להטות את ראשו בכותל עד שיצאת נשמתו, תיאך אפשרי ל"י לחבול בעצמו כדי להנצל מנקידת עינים. ותירץ ע"ד דאיתא אך יכול כשאל שכדי שלא יתעללו בו, שמותר למלך לחבול בעצמו עיי"ש. ועיין תוס כתובות ק"ג ע"ב בדה"מ מזומן לחיי הע"ה שחקשו, תימא והלא כל ישראל יש להם חלק לע"ה, ותימא על תמיהתם וכו' כל ישראל הובלים בעצמם הן כההוא כובס וצ"ע. — והנה עקר איסור מאבד עצמו לדעת נובע מברייתא ב"ק צ"א ע"ב, דתניא ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש (בראשית ט"ז) ראיא מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם עיי"ש. ונראה שחלוקין עליו חבריו על ר"א, דהא במשנה (שם) צ" ע"ב) תנו החובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור, וחובל לאו דוקא, דכה לי קטלוי כולא וכה לי קטלוי פלגא. (וקשית התוס' שם צ"א ע"ב דה"מ החובל לק"מ.

עוד רבות הנה הנשים אשר עשו חיל בקרב ישראל אף אחרי כן, עלו ונדלו בחכמה וראיה ומעשים טובים. יש מהן אשר גם במספר השונים באו (פס), ויש אשר בין מפרשי דבריהם להן יד ושם (צ), וגם בין הרבנים לא יפקד מקומן. ואת אשר באו באש ובמים, ואשר בדיהן וזבתו ילדיהן על קדוש השם הנכבד והגורא בשמחה וניל נחרל לכפר כי אין מספר (צא).

ודנה אם נחששה באמתחות דברי הימים לעמנו נמצא, אשר כל עוד מי חי האומה בנחל הטבע נגרו, בהיות יודיה וישראל על אדמתם, ואדמת קדש היא, מסך מבדיל לא היה עדנה בין איש ואשה כאשר הוא היום. — שאול בחר ה', אשר במלכו כבן שנה היה (צב), אל הנערות פנה לשאול מהן איה הראה, כאשר הלך אליו לדרוש מזמנו את האלקים (צג). ולא ירא מהביט אליהן ולראותן. והן השיבו את דברן בורם אמרים, למען אשר ענייהן תחוינה ביסוף וגובה קומתו (צד) . . .

דפסוד היינו אף מדין שמים ודיל). וכדברי היס'ע משמע גם מתנא דיא ח'א פכ'ט שאמר על דוד העיה, וכן דוד היה אוכר, אלמלא דברי תורתו מרצין אותי בשעה שיסורין באים עלי, כבר הייתי עוקר את עצמי מן העולם, שנאמר (תהלים קי"ט) לולי תורתך שעשעני אז אבדתי בעיני עי'יש. והא דאמר רחבי'ת בעיני יח ע'יא מוטב שיטלנה מי שנתנה, ולא רצה לחבל בעצמו, משום מדת חסידות אמר כן. דהא לכ'ע אינו רשאי ודיל. ועי'יש בתוס' דה'י' ואל יחבל. ומשום תשובה נראה ג'כ דמותר לחבל בעצמו כדמשמע בעי'י יז ע'יא מסעשה דרי'א ב'ד. ועי'ין בש"ט ס"פ הנושא שהביא כן משם הראב"ד. וזה פלא. וכתבתי את כל זאת להלכה, דאולי ש' לסמוך על הדברים בשעת הדחק נגד הש'ע בס' שמי'ה בשם מסכת שמחות. כי בעי'ה בימינו אלה רבו ההובלים בעצמן אף בין הכשרים והגדולים, ויש בזה לפעמים משום ח'יה אם מונעים מהם ככל הכתוב בש'ע ודיל.

(פס) ברודי' דר'ח'בת אתתי דרי'ט בתוספתא ב'ק פ'ד ועי'ין פסחים ס"ב ע"ב.

(צ) ילתא אתתי' דרב נחמן עי'ין דרכות נ"א ע"ב.
(צא) עי'ין שה'ג מלת רבנית שהביא כמה נשים אשר גדלו בתורה, והארוך כדרכו דרך הקדש כמתך שפתים ואמרי נועם.
(צב) יומא כ'ב ע"ב. בן שנה שאול במלכו (שמואל א' י"ג) ארי'ה כבן שנה שלא טעם חטא. (צג) שי'א א' י"א.

(צד) ברכות מ"ח ע"ב. כבואכם העיד כן תמצאון אותו כטרם יעלה הכמתה לאכול, כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הזב, אחריכין יאכלו הקרואים (נשיא ט'). וכל כך למה, לפי שהנשים דברניות הן, ושמואל אמר כדי להסתכל ביסוף של שאול וכולי ובלקוט בשם אגדת שמואל, ואית דאמרי בתאי לישנא, כל האורך הזה למה, מביטות בנויו של שאול היו ולא היו שבעות ממנו וכולי עי'יש.

אם לימות המשיח המקוה ינבאו הנביאים ושמחת עמם מרחוק יהוו לימים יבאו, לא תרע עינם באשת היקם ולא יקנאו במרעים לשאת עליהם עין אשר הטא, בעבור כי יתרועעו יחד ואף ישירו, ושמחת עולם על ראשם, כי אם פה מלא ינידו לעם יולד, אשר או תשמה בתולה במחול, זקנים ובתורים יהדיו (צה), הרה וגיל בלבכם ובתוכם שכנית אל . . . כאשר בית אלקינז עוד על מכונו עמד בראש הרים. פעמים בשנה הנו בנות עמנו את "הג השמחה" בחדות לב, ויום טוב עשו להן, נוסף על ימי המועדים, אשר סקדה עליהן אמונתן, בחמשה עשר יום לחדש החמשי וכיום צום הכפורים (צו). לבנים לבשו כהבצלת השרון ושושנת העמקים (צו), התעספו כבנות אלקים (צו). נרעותן שאלום כלנה, עשירה ועניה גם יחד. למען אשר לא תבוש מי שאין לה (צה). וכל בהר בישראל, אשר לא נשא אישה עדנה, שמה פנה לבקש לו מאלקה עור כנגדו (צט). הן שמחו יצהלו לקראתן, וקראו אליז לבא ולתת עין צופיה עליהן ק), אהת לאחת למצא השבון אם ביופי או במשפחה ועושר (קא) וכן התמו.

(צה) ירמיה ל"א י"ג.

(צו) תענית כ"ז ע"ב בטשנה, לא היו ימים טובים לישראל בחמשה עשר

באב וכיום הכופורים.

(צז) שם. שבהן בנות ירושלים וצאות בכלי לבן שואלים, שלא לבייש

את מי שאין לה. והנה דמיתי את הלבן לשושנה כרא ברמב"ם בשה"ש ב' א' עיר"ש. אכן חז"ל דימו אותה לרם שהוא אדום וכר"ד שם, ארזל בנהג שבועולם אדם נושא אישה בן למיד שנה, בן מ"ים שנה, כשהוציא וציאותיו הוא בא לזקק לה, והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש ממנה טיד. מי גרם לו שלא יקרב לה, איזה כותל ברזל יש ביניהם, ואי זה עמוד ברזל ביניהם, אי זה נחש נשכו, אי זה עקרב עוקצו שלא יקרב לה, ד"ת שרכן כשושנה עיריש ועיין סנהדרין ל"ז ע"א.

(צח) עיין ברש"י קידושין ע"ב ע"א דה"פ דומין.

(צט) תענית שם וסוף המסכת. (ק) ג"ז שם.

(קא) שם. והנה הכלבו הלכות תשעה באב הביא הגמ' וכתב, ויש תמהין

איך היה טוב המנהג הזה בעיני החכמים שיחטפו איש את אשתו, וחז"ל דומה כאלו היו בנות ישראל הפקר, ואין זה תמה כי יש לדעת שכל מי שידו סגעת להשוא בתו לא היה שולחת שם, שאם היתה קטנה מה תועיל חטיפתו הרי אינה מקדשה בלתי דעת אביה, ואם היתה כערה או בוגרת, אם חוששים לזה לא יניחה לצאת ואם יניחה לצאת יהוינה שלא להתקדש אלא להגון לה, והרבה ידוע שאינה מתקדשת אלא לדעתה. אבל המנהג בשביל הבנות שאין יד אביהן משגת להשיאן ואולי היו יושבות עד שתלבין ראשן אם לא על ידי המנהג הזה. — העתיד דברים דל ובמ"כ העלה חרם בידו, כי גם הוא כבר עזב את דרך הטבע וכחש לו וד"ל.

— ואף בימי ראשי המפרשים התהלכו עוד נערים ונערות יחדיו כאשר התהלכו להתענן כתענונים, ואין מכלים דבר (קב).

השונים אם אמנם לא היו ממכבדי האשה, הנה גם לא הזלזה ולא נמצא בפיהם דבר תרפה וקיקלון נגדה (קג). רק באחירת ימיהם, כאשר קם בן תמורה וירם יד, נשים נסלו עליו ועיה (קד), הנה החזיקו אחריו בהיותו, והן העירו עליו כי חי אחרו מותו, עלה השמים וירד. — נשים באות האירו אותו. והיתה זאת שנים לא הרבה בטרם הוסיף חתמיד. אז נהסכו לה לאויבים התחילו מלאכתם, לכלא הפשע ולהתם החטאת. הסיחה מהיות נבירה והורידה מטה מטה מגרם המעלה, אשר עליה עמדה מקדס קדמתה, ובהתפזם לא הברילו בין קדש לחול. כזבו את עדותה (קה), למען אשר לא תעמוד עוד לפני ה' לחוק דבר או לכחשו, ושמה לקלת הדעת (קי), בעבור אשר לא יאמינו עוד בדבריה ולא ישירו תהלתו. כאשר קרבוהו מגדנו והבקדה בשתי ידים (קי), כן רחקהו

(קב) נראה דכבר גם בימים ההם היו נותנים עיניהם בעישה ונחפז עליהן הגלגל, כי הן נהנו הנדן כאשר נכא עליהן הנביא (יחזקאל ט"ז ל"ג), תחת אשר לפנים להן הרבו מהר ומתן. וכן הוא, עד היום. אכן נראה שקדמונינו דעתם לא היה נוהג בדבר ולכן קראו שמו נדן לגנאי ולא לשבח ודיל ועיין תשבי.

(קג) כיב ציא עיב.

(קד) ולכן אם הם לקחו הלקם, שבאותה שעה גזרו עליהם שאין עקבלין מהם עדות, עיין פסחים ט"ט ע"ב. ועיין חגיגה כ"ב ע"א. ועיין כ"א פ"ט מהלכות עדות היב. — והנה הרב ז"ל סבר דגיש זו ע"כ אינה מקובלת, דאי הוה מקובלת לא שבק מסדר הש"ס הג"ש ויליף באא"ע ודויק. ועיין ב"ק פ"א מ"ג דחשיב בני חורין וכ"כ, וזכרים לא דכר שמייתו, והמשנה מן הישנות היא ככל המשניות בפרקין, כאשר תעיד עליהן לשונן וד"ל.

(קה) חפשתי עד מקום שירי מגעת בשום ומדדשים ולא מצאתי דבר גנאי לנשים בפיהם עד סוף ימי התנאים.

(קו) שבועות פ"ד כ"א. שבועות העדות נוהגת באנשים ולא בנשים. והנה בגמרא ילפי ראשה פסולה לעדות באם אינו ענין מועדו שני האנשים עי"ש. ובמה מן הלחץ והדחוק יש בדבר. הכתוב לא דבר אלא בתוה, מפני כי בנחה שבקולם האנשים נצבים לרוב ואינם לדין ולא הנשים. וגם חז"ל נראה שלא נחה דעתם בדברשתם, כי הקשו שם ופרקו טובא. ואם כל אריכת הדברים עוד רוחם לא שקבה וכדו לקום מאמרם מטקום אחר, דרשו מותבחה שרה (בראשית י"ח ט"ז) מכאן שהנשים פסולין לעדות (ילקוט שם בשם הילמדנו וילקוט חדש ס' צ"ג). ומכל זאת נדע באמנה אשר רק תקנות גדולות שנו כאן וד"ל.

(קז) קידושין פ' ע"ב. תנא ד"א הואיל ונשים דעתן קלות עליהן. כל הקורא בספרים החיצונים ידע מה שנעלם וד"ל.

הם, עד אשר נמצא בבאי אחריהם ברוך מי שאמר, "הגשים עם בפני עצמך" (קח). — אמנם עוד לא מנעוה מבא בקהל למו. היחוד לאנשים ונשים היה אסור מן התורה, ועם הפניה בית דינו של דוד נזר לאסרו מפני המעשה שהיה (קט). אכן בסוף ימי הבית השני נעשה עוד תקון גדול, להפריד בינותם מכל וכל לעת שמחת בית השואבה במועד הג הסכות (קי). האנשים היו למטה והאנשים למעלה, למען אשר לא יתערבו ויהטאו, ונהפכה להם שמחתם לתונה. אבל עוד באו הנשים כאנשים במספר העשרה להתפלל בתברתן לפני ה' תמיד (קיב), וגם השלימו את מנין הקרואים אל ספר התורה במועד ושבת (קיג), ומנין הקרואים אל ברכות הזמן (קיג). — בעזרה אחת היו עם האנשים בבואן לשפוך שיחן

(קח) שבת סיב ע"ב. אמר עולא וחלופיהן באיש. אלמא קסבר עולא כל מידי רחוי לאיש לא חוי לאשה ומירי רחוי לאשה לא חוי לאיש. מתיב רמי הרועים ויצאין בקשין, ולא הרועין בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדרבן של הרועים לצאת בקשין. אלא אריי קסבר עולא נשים שם בפני עצמן. — דבר גדול דבר ברוחן שוקטה, ומאמר מבהיל הוא זה, אשר משנהו לא נמצא בספרות העולם. והנה נבין על ידו למה לא אבה זיל לשרד כוס של ברכה לילתא (ברכות נ"א ע"ב), ומה היה חרי אפה הגדול, עד שפגעה בכבודו לאמר לו ממהדורי מילי ומסטרטומי כלמי ודיל.

(קט) ע"ז ל"ו וסנהדרין כ"א ע"א.

(קי) סוכה נ"א ע"ב ונ"ב ע"א. והנה דרשו ק"ו ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצה"ד שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצה"ד שולט בהם על אחת כמה וכמה. — אין זה ק"ו גבוה, דהא אמרו חז"ל אפי' בשעת אנינותו של אדם יצרו מהגבר עליו (קידושין פ' ע"ב), וסחם גברי הכי אזלא ומוקי לרכנן כריי ודיל.

(קיב) המחבר בארוח סניח ס"א כתב, אוטרים קדיש וא"א אותו בפחות מירד זכרים בני חורין וכולי. מקור לדבריו דיל תוסי ברכות מיה ע"ב דתיב והא מאה נשי, שאמרו לענין קבוץ תפלה ולענין כל דבר שבעשרה עייש. אכן הרי"ם דל בפ"ח מהלכות תפלה ה"ד כתב, ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים ובני חורין, ולא חשיב זכרים עייש. ונראה דעתו דיל לפסוק כרי"א בברכות מ"ז ע"ב ששחרד עבדו להשלימו לעשרה ולא כריב"ל, כי הא דביעי עשרה לכל דבר שבקדושה, ילפינן תוך תוך כן ונקדשתי בתוך בני ישראל (ברכות כ"א ע"ב) ועבד לאו בכלל ישראל הוא, אבל אשה בכלל ישראל היא ומצטרפת, דמבני ישראל לאו בכלל דוכתי איבעטי בנות ישראל. כך נליעיד.

(קיג) כגילה כ"ג ע"א. הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור. והנה לדידן דאנן לא קדינן, האישה עולה היא כן הדין ועיין ב"י פ' רפ"ב בראש הס'. (קיג) לרב דלא בעי ברית ותורה (ברכות מ"ט ע"א) ודאי מברכין ומוציאות,

אל הקדש מנימה, אל הימין ואל השמאל בבית ולא בעליה עוד בימי הנאונים (קיד). בנסוע הארון וספר התורה מוצאת, חזן הכנסת לקחה ביד, ובפתחו אותה כרעו על ברכיהם כל העם מקצה (קטו), והיא הראה את כתב הקדש הגה והלם לאנשים ונשים, למען אשר יראוהו ויעריצו את קדש יעקב (קטז). ועוד באהרית ימי הרבנים הראשונים ירדו לפעמים הנשים מעליתן, אשר כבחציר המטרה נעצרו שמה ברבות הימים, לבא בעזרת ישראל ולהביא בהיקה את הבאים בברית ולשבת על כס הנביא ז"ל (קיז) . . .

אלא אפילו לריש דפליג עליי מודה הוא דבזמן הזה שכל אחד סברך לעצמו מותר לצרף את הנשים מדינא ואולי אף מוזמנות. ועיין בתלמודי ר"י על האלפסי שפ"י דעת רש"י ז"ל דהא דנשים אין מוזמנות מפני שחברתן אינה נאה (עיי"ש ר"ס ג' שאכלו). והנה בגמ' שם כ' ע"ב הקשו, ת"ש באמת אמרו בן סברך לאביו ועבד סברך לרבו ואשה מברכת לבעלה, אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשהו ובניו סברכין לו, ומוקי באכל שיעורא דרבנן עיי"ש. ועל זה קשה, מה זאת קללה, דהא לאו מדי עבד, ומאי הוה ל"י למועבד כיון דבור הוא ואינו יודע לברך. אכן בתוספתא ליתא לקללה כלל, אלא סתמא נקמא באמת אמרו וכל באמת הלכה עיי"ש בתוספתא פ"ד וד"ל. ועיין חת"ם או"ח ס"ן מ"ח.

(קיד) במסכת סופרים (אשר לעדות הראש ז"ל בהלכות ס"ת פ"סקא י"ג נתהברה בדורות אחרונים ולא הובא כדברי בתלמוד), הי"ג וי"ד. ואחי"כ סגביה את התורה ואומר וכולי. ביד גולל את ס"ת עד שלשה דפין ומגביהו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו (הבימה כבר באמצע היתה) שמצוה לכל האנשים ולנשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת התורה וכולי. (קטו) המנהג לכרוע על הברכים היה עוד בימי הכלבו אשר ז"ל בהלכות נ"ב. וכשמחילין לברך (ברכת כהנים) הצבור כורעין על ברכיהם עיי"ש.

(קטז) ז"ל הכלבו בהלכות קה"ת, החזן על המגדל פותח הספר ומראה הכתב לאנשים ונשים, ואז היו כלם אומרים וזאת התורה וכולי. ע"כ העתיק דברי ח"מים, אכן אחי"כ הוסיף מן דל"י טכאן מנהג הנשים שדוחקות עצמן לראות ספר ואינן יודעת על מה, כי בימיו כבר נפרדו מן הבית וד"ל.

(קיז) אעתיק כאן לשון מהר"ם ב"ב הובא בתשב"ץ בדיני טילה, בשביל מי שאין לו, וז"ל, אינו נראה לו כלל טנהג כשר שנתהגן ברוב המקומות שהאשה יושבת בבית הכנסת עם האנשים ומלין התינוק בחיקה, ואפילו אם הבעל מזהל או אב"י או בנה, דלאו אורחא לכנס מקושמת בין האנשים ובפני השכינה, וכי האי גונא פרכינן בפרק האישי מקדש נ"ב ע"ב (אמר משה לא דמי כי שם היתה העזרה לכהנים ודו"ק) אשה בעזרה סנין. סן יתגרו בה פרחי כהנה. ועוד דאפילו בעיקר טילה לא נצטוה לכול אפילו בנה, דכתיב אשר צוה אותו, אותו ולא אותה, ואי"כ למה לי כולי האי שיכולו לתוך חיקה ולחמץ לאנשים המצוה. ומי שיש

אולם כאו ונחזיק טובה לאבותינו נחזי הנמש, אשר קימו להם לזרות מה שקבלו עליהם כבר הקדמונים דיל לשעה, להפריד בין הדבקים ולעשות עזרת נשים לבד בנובה בית התפלה, כי האשה עיניה לנוכח תבטנה, והאיש עפעפיו ישירו ננדה, ואם „באונן“ הוצר „ער“ כפי קבלתם דיל (ק"ח), הגה גם במקדש מעט לא ינום ולא ישן. והכי משם יצא נהר עדן והיה לראשים (ק"ט). הלילה לנו עם אלקי יעקב. אבל מדוע לא נעשה נחת רוח לנשים כאשר תמצא ידנו לעשות, מבלי ננוע בה אל המשמרת, כאשר עשו גם הם (קכ).

למה לא נדאג לנו לבאות ונהיה כמכים בסגורים וצהרים נמשש

בירו לבחות ימחה, והמחמיר תעיב, ושלום מאיר בר ברוך זלהה. — ואח"כ בדפסה עוד הוספה זאת, כאשר כתב מוריניו צעקתי ימים רבים ולית דמשגת. כי נראה מכועד מאד, אפי' דטרידו בעבודתיהו ולא מהרהר, הראים חושדים, ואפילו אדם עם אשתו. ועוד אין כל אדם יודע שהיא אשתו, ועוד וכי בחנם היתה עזרת נשים לבד, ונראה דמצוה הכאה בעברה היא, כדכתיב הנה שמוע מזבח טוב. וכל איש הירא דבר ה' יש לו לצאת מבית הכנסת, פן יראה כמסייע ידי ע"ע, והזהיר מור' רבינו טובי', ר' יקותיאל בר משה זלה"ה על הדבר. כאשר כתב הרב וגם נראה לו, וכוספני על דבריו, אחרי ארי ולא אחרי אשה, ואפילו נזדמנא לו אשתו מסלקה לצדדן, הכי אימא בפרק עושין פסין (עירובין י"ח ע"ב), ולהכי אמרינן מנוח ע"ה היה דכתיב וילך מנוח אחרי אשתו, ואפילו בשוק כ"ש בבית הכנסת ובחיקה, ושלום מאיר בר ברוך זלה"ה. ע"כ.

(ק"ח) קידושין פ' ע"ב. ורבנן כי ההוא טעשה דההיא אתמא רחווה עובדא ואפיקתיה. ופירשו בתוס' שם בשם ר"ח טעשה כאשה אחת שהיתה בוכה ומתאוננת על קבר בעלה, והיה שם אדם אחד שהיה שומר תלוי אחד וצוה לו המלך לשמרו ובא אצל האשה ופיתה אותה ושמעה לו, וכשחזר אצל התלוי לא מצאו, והיה מצטער מאד מפחד המלך, אמרה לו האשה, אל תירא, קח בעלי מקברו ותלהו במקומו ואפיקתיה לבעלה ותלהו וכולי. העתקתי הדברים מפני כי לקוחים המה מסופר יין אחד, אשר כתב מהוה בשם „מטרוגא טעפעזוס“, ולא נבעו מסקוד קדש וד"ל.

(ק"ט) ומעשה בכל יום הוא בכתי התפלה לזולתנו. אכן בערה בימינו נפרצה הפרצה גם בקרבינו ולא יועיל כהיום הבית והעליה, כי מטשלת הזדון גוברת יום יום ואנו אין בידנו לבחות וד"ל.

(קכ) חגיגה ט"ז ע"ב. איר ויסי סח לי אבא א"ע"זר, טעם אחת היה לנו ע"ג של זבחי שלמים והביאנהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים, לא מפני שהסמיכה כנשים, אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים. — ואם הם ובימיהם התאמצו לצאת מגדרם, כדי לעשות נחת רוח לנשים, למה לא נחתור גם אנחנו בימינו לעשות כמותם, כדי לקשור בעבותות האמונה את הנשים אל עמם ואל אלקיהם וד"ל.

כעור באפלה (קכא). הן עינים לנו ולא נראה, כי בא המועד לשוב בדרך אשר הלכנו ולתור איה איפא המשעול העולה במעלה עקרבים ראש הפיסגה ונשקפה אל פני הישימון. ואם צר הוא ואין דרך לנסות ימין ושמאל, מבלי אשר תלחין רגלנו אל הקיר, נעברה נא בו בטח ונבאה אל המנוחה ואל הנחלה . . . שמעוני נא אחי ועמי והבו עצה הלם, מה נעשה לאחיותנו להצילן מרדת שחת ולקרבן אל תחת כנפי השכינה כמקדם. הן לבן ריק הוא כהיום מכל אשר ינע בקרש, אין אשה אלא ליופי ולבנים" (קכב). ואך לא תתפעל בקרוב עליה מרעים. יפתוה ותסת,

(קכא) מגילה כ"ד ע"ב. א"י כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה (דברים כ"ח) והייתי ממשש בצהרים כאשר וכשש העור באפלה, וכי מה איכפת לי לעור בין אפלה לאורה, עד שבא מעשה לידי, פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו, אמרתי לו, בני אבוקה זו למה לך, אמר לי, כל זמן שאבוקה בידו בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין ומן הקוצין ומן הבדקנין וד"ל.

(קכב) כתובות נ"ט ע"ב. דתניא ר"ח אין אשה אלא ליופי, אין אשה אלא לבנים ותני ר"ח אין אשה אלא לתכשיטי אשה וכולי עיי"ש. — והנה בתולת בת יהודה הוד והדר לבושה, החנוני מקיף והיא תשחק ליום אחרון כי יבא על שברה או תמכור עצמה בלא הון ולבוש יקר מחידה, ועיני העמים ראות וכלות, ויאמרו הן בנות ישראל. כליות יופי וכבנות מלכים הנה במעטה כבוד ויקר, אין זה כי אם עושים עושר ולא במשפט ועורנו נקפה. ולא ידעו כי אהריתן מר, וכי תחת יופי, כי בחצי. מה ימיה תעובה והיתה לחרפה וקיקלון. בינו זאת בנות עמי ושובו לבצרון וד"ל.

ולמען הראות איך נתלבטו גם ארחות ראשי המקובלים בהבנת הענין אשר אנחנו בו, אעתיק הנה דברי היר בחיי בן אשר בפי לפרשת בשלח, בפסוק ותקח מרים הנבואה כתב לאמר, ומה ששורה הנבואה על אשה נראה לומר שאין לתמוה שהרי מן האדם היא ואדם נקראת (!) שנאמר בראשית ה' ב' ויקרא את שטם ארם. והנה מזה אמרו שרה היתה נביאה כמרים או גדולה ממנה שנקראת וסכה ע"ש שסוכה ברח"ק, ודרשו רז"ל בראשית כ"א י"ב כלמד שהיה אברהם מפל שרה בנבואה, אבל הכתוב לא הזכיר נבואה עד מרים, או מטעם מדרש שהזכרתו או מטעם שרצה להמתין עד זמן התגלות השכינה שעל אמרו ז"ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל, והודיענו כי מרים הנבואה מקלסה לשכינה וכל הנשים אחריה ואומרת השירה היא בעצמה כמשה ובני ישראל, ועוד תמצא עקרים גדולים שבתורה מפורשים ע"י נשים, בענין העיה הנקרא צדור החיים ע"י אביגיל, וענין תה"ט וסדרי תחנה ע"י חנה, וענין הגלגול ע"י האשה התקועיית, וכל זה יודה שאין האשה דבר מפל לגמרי אבל יש לה עיקר (!) ודרשו רז"ל במסכת מגילה ז' נביאות הן וכולי עיי"ש — ומה רב טובו.

ואת כל הגלויים אליה תקח אתה בחלקת אמריה, ויטו שכנס אחד לשנות
אל ההבל ויהבלו. נא אחי אל תרעו. אל תצדקו הרבה ואל תרשעו הרבה.
הדבר ינע אל כלנו. לכן תגו לב ודרכו מעט ואל תתגודדו בעבור דברים
קלי הערך והאורב יושב לנו בחדר. אם באמת ותמים יש את נפשכם
להקים ולרומם את דגל אמונתנו הקדושה על חומת ציון, השיבו לה
כאשר תוכלו האשה על בנה, והיא תהיה עזר כנגדנו ושם דרך נראה
בישע אלקים.

ס ל י ק.